

ВСТУП

Кожний народ, який прагне обґрунтувати свою культурну й релігійну ідентичність, намагається сягнути своєї минувшини. Адже минуле – це процес формації, становлення народу. Про жоден феномен у світі не можемо ґрунтовно твердити, не сягнувши до його витоків, не спостерігши, що саме зробило його таким, а не іншим, який був шлях його розвитку. Глибоке коріння нашого минулого, на підставі якого будувалося світорозуміння, сягає часів Київської Русі. Це не просто «ідея» або «філософія», а те споконвічне, чим пройняті плоть і кров народу, що з покоління в покоління живе в нас.

Минуле усього народу включає в себе формування свідомості, виховання, творення суспільної постави. Кожен народ намагається своїм розумом і духом сягнути національного минулого, свого коріння, бо інакше ніколи не зрозуміє себе. Тому не даремно народна мудрість голосить: хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього.

Наше історичне минуле багате своєю різноманітністю. Оглядаючи ретроспективним поглядом свою більш як тисячолітню історію, краще розуміємо себе і стаємо спроможними відповісти на багато питань сучасності. Саме тому для нас історія є неоціненним скарбом, який відображений на сторінках літописних зведень: «Повість временних літ», «Київський літопис», «Галицько-Волинський літопис». Цінність цих писань у тому, що це не лише здобуток одного покоління, а відображення життя, діяльності, релігії і культури багатьох століть.

На основі цього спробуємо викласти мозаїку постаті князя-християнина, і вже у її світлі побачити його особисте життя, церковно-організаційну працю, державотворчі змагання, культурну і дипломатичну діяльність. Це дасть можливість змалювати постать володаря Русі-України і поглянути на його всебічну діяльність для держави, Церкви і народу. Князь, звершуючи державну владу, був зв'язаний певними державними повноваженнями й потребами, а як християнин також мав об'язки релігійного і морального характеру, і то не лише в приватному, але й у публічному житті. Тому всесторонній погляд на його життя і діяльність дасть змогу побачити, як в його особі гармонійно поєднується покликання християнина і правителя держави.

У цьому збірному образі нашою метою є прослідкувати, наскільки князь керувався християнськими цінностями і воплчував їх у своєму житті та в державному правлінні, які духовні, моральні, культурні і суспільні основи та вартості задають тон і напрям усьому життю князя-християнина.

Актуально для сучасності – показати сумісність християнського життя князя з його державною і суспільною діяльністю. Це послужить ідеалом для носіїв сучасної влади, яка перебуває в стані релігійної невизначеності, лише формально маніфестуючи своє християнське життя. Ми є свідками того, що часто влада своїм життям і діяльністю поступає всупереч християнській духовності, моралі, культурі, лише маніпулюючи ними.

Сьогодні, коли Україна отримала можливість стати вільною, демократичною і правовою

державою, необхідно згадати, що ми живемо на землі славних князів, котрі дбали про її розвиток і авторитет. Тому, використовуючи староруське письменство та зібравши відповідну інформацію про них, спробуємо відобразити їх життя та діяльність як християн.

Виходячи з цієї проблематики і поставлених перед нами завдань, логічним буде розділити працю на два розділи. Назва першого розділу – «Особистість князя-християнина». Тут намагатимемось розкрити основні духовні і моральні чесноти князя, його життя в Церкві і духовний ріст. Такий огляд дасть можливість побачити, наскільки у житті князя християнство стало його способом і формою. Другий розділ, під назвою «Суспільна діяльність князя-християнина як правителя держави» має за мету показати практичну діяльність володаря в правлінні державою.

У нашому дослідженні основним джерелом служить «Літопис руський». В науці його ще називають Іпатським або Іпатіївським, бо колись він належав Іпатіївському монастирю. «Літопис руський» ділиться на три частини: «Повість временних літ», «Київський літопис», «Галицько-Волинський літопис». Складним є питання створення літописного зведення, як і питання про те, коли і як постала кожна з частин літопису. Дослідники літописів вважають, що найдревніше зведення літописних матеріалів різного характеру постало в Києві 996-997 рр. Його складала, мабуть, група світських та духовних осіб з оточення Володимира Великого.

У «Літопис руський» входить також «Повчання». Автором цього твору є київський князь Володимир Мономах. Завершальною частиною «Повчання» є життєпис князя, який висвітлює зразок високоморальної людини і практикуючого християнина.

Вторинним джерелом для даної дипломної праці послужить твір невідомого автора – «Слово о полку Ігоревім», який є пройнятий духом глибокого патріотизму, що виявлявся у любові руських князів до рідної землі. У цьому творі національна свідомість і патріотизм не є абстрактними категоріями, а воплочені у постатях наших князів. Саме на такому підґрунті формувався й укріплювався український патріотизм.

Для того, щоб об'єктивніше висвітлити усю проблематику, звернемося і до інших староруських творів письменників княжої доби, а саме до писань: митрополита київського Іларіона «Слово про закон і благодать», «Похвала Володимирові»; Якова Мниха «Пам'ять і похвала князю Руському Володимирі». У ньому чернець Яків звеличує справу князя Володимира – хрещення Руси. Він висвітлює цю подію у релігійному, духовному, моральному і суспільно-політичному контекстах. До уваги також будуть братися Життя і служби святих князів: страстотерпців Бориса і Гліба, рівноапостольних князів Володимира і Ольги, страстотерпця князя Михаїла Чернігівського. Іншими додатковими матеріалами для висвітлення даної проблематики послужать праці видатних істориків, які досліджували даний період: М. Грушевський, М. Чубатий, Д. Дорошенко, Н. Полонська-Василенко, М. Аркас, П. Толочко, І. Крип'якевич, М. Ріпецький та інші.

ВИСНОВКИ

Християнство на Русі, як і в інших державах, набувало етнічних рис. Євангельська істина сприймалася народом відповідно до його психологічних властивостей, історії і побуту, що відобразилося не лише на його релігійних обрядах, моралі, а й на виховному

ідеалі, який став одним із важливих світоглядних чинників формування нової свідомости руського етносу, вартостей його культурного життя. Християнство не заперечувало всього того, чим жив до його прийняття руський народ, а залишало й освячувало те, що не суперечило його духові. Воно входило і формувалося на тлі тогочасної народної культури, яка поступово кристалізується у християнську культуру. Завдяки поступовому процесові інкультурації, формується християнська духовність, мораль, світогляд, звичаї та норми, в яких органічно поєднувалось євангельське вчення з деякими неповторними елементами попередньої дохристиянської культури. Инакше кажучи, витворився самобутній тип народного християнського благочестя, носієм якого був руський народ. Ми намагалися висвітлити у нашому дослідженні, яким це благочестя було у князя-християнина.

Підсумовуючи дану працю, варто повернутися до мети, яку ми поставили на початку, а саме: прослідкувати, наскільки князь керувався християнськими цінностями і як вони практично застосовувалися у його приватному житті, а також державотворчій діяльності. Згідно з цим, праця була поділена на два розділи. Перший має назву: «Особистість князя-християнина». У ньому ми торкнулися християнського життя князя, зокрема його духовно-моральних пріоритетів. Це дозволило показати, що християнство для князя не було чимось формальним, а способом його життя. Духовний світ князя-християнина проявився у внутрішніх і зовнішніх рисах. У процесі духовного росту князів вимальовувалися їх християнські риси. На прикладах руських князів ми побачили, як Христова віра знайшла своє відображення в житті окремої людини, зокрема рівноапостольної княгині Ольги і рівноапостольного князя Володимира. Ріст у вірі призводить до преображення попередніх рис людини: колишній суворий поганин в дуже короткому часі став ідеальним християнином – щедрим, лагідним, побожним. Віра в Христа і просвічення купіллю хрещення дали можливість князям оцінити попереднє життя, яке було «блуканням у темряві».

Нове життя князя-християнина будується на християнському ґрунті, основою якого є любов до Бога і виконання його заповідей. Життя і спілкування з Богом, як ми побачили, приносило радість, князь Володимир бажав, щоб учасниками цієї радості був народ, що він і звершив через охрещення його в Дніпрі. Саме за це князя Володимира було названо апостолом, котрий привів людей до Бога і навчив поклонятися Йому та прославляти. Іншими притаманними князям чеснотами є такі: особиста і літургійна молитва, яка займала важливе місце у житті; покаєння і милостиня; смирення як зброя проти гордості; прощення та християнський подвиг. Нам також вдалося висвітлити, як князі реалізують заповідь, яку дав Христос: «Люби ближнього твого, як себе самого» (Мт. 22:39). Любов до ближнього, у ширшому значенні, виражалася любов'ю до рідної землі. Ця любов вважалася високою чеснотою, а віддати за неї життя – честю. Адже в ментальності русичів на перший план висувається ідея святости рідної землі, яка сприймалася у світлі парадигми «другого Єрусалиму». Цим і пояснюється духовний подвиг і честь – віддати життя за Батьківщину.

У другому розділі, який має назву «Суспільна діяльність князя як правителя держави», ми намагались розкрити всебічну діяльність князя, під керівництвом якого здійснюється становлення могутньої держави – Київської Русі, її культурний розвиток та укріплюється міжнародний авторитет. У цьому розділі ми торкалися питання відносин княжої влади з церковною. Прийняття християнства, розвиток духовного життя, становлення Церкви Христової як організованої інституції на Русі призводило до

необхідности окреслення ролі Церкви у житті руського суспільства та до впорядкування відносин церковних установ до державних органів на тривкій основі, яка мала б характер постійного зобов'язуючого права, позаяк інтереси Церкви тісно перепліталися з потребами держави. Князі як носії державної влади надавали Церкві широку компетенцію у судах, що за величиною немає аналогів ні у Візантії, ні у Західній Церкві. Окрім цього, ми показали, що Христова Церква на Русі мала матеріальну підтримку з боку держави. У вирішенні важливих державних питань князі зверталися за порадою до церковних єрархів. Маючи такі широкі повноваження і повагу з боку держави, Церква обіймала своєю опікою різні сфери життя народу. У цьому розділі ми також намагалися висвітлити підхід і метод князя-християнина у проведенні зовнішньої політики, участь у культурному розвитку. Таким чином, ми простежили суспільну діяльність князя-християнина у всіх головних напрямках, які необхідні для зростання і розвитку держави. Князі належно оцінили далекоглядне значення християнства не тільки для внутрішньої політики та культурного розвитку держави, а й для міжнародного становлення і рівноправности в колі країн Європи та Сходу.

Основними труднощами, з якими ми зустрілися при написанні цієї праці, була недостатність напрацювань і досліджень даної тематики, особливо того, що стосується особистого життя руських князів. Що торкається державної діяльності, то ми зустрілися з неоднозначністю в аналізі дослідниками суспільної діяльності князів руських.

На нашу думку, актуальність цього дослідження сьогодні полягає у тому, що воно зображає риси князя-правителя і вказує, яким витворилося його благочестя. Зокрема ми описали процес реалізації покликання християнина, яке гармонійно поєднується і не суперечить іншому покликанню – правителя держави. Це послужить добрим прикладом і взірцем для носіїв сучасної влади.

На нашу думку, дана тематика має широке поле для подальших досліджень. Ця праця є, фактично, першою маленькою спробою цілісного погляду на життя і діяльність князя-християнина на основі руського письменства. Тому проблематика потребує ґрунтовнішого дослідження. Це дасть змогу відтворити цілісний образ князя-християнина, його життя і суспільної діяльності, а також прослідкувати етапи зміни благочестя державних мужів домонгольського періоду в історії України.

ЗМІСТ

Вступ.....3

Розділ I. Особистість князя-християнина

- 1.1. Духовне життя.....7
- 1.2. Моральні риси.....19
- 1.3. Патріотизм і лицарська честь.....31

Розділ II. Суспільна діяльність князя-християнина як правителя держави

- 2.1. Князівська влада у відносинах з Церквою.....39
- 2.2. Князь-християнин у дипломатичних відносинах.....49
- 2.3. Культурна діяльність древньоруських князів.....62

Висновки.....	70
Список використаної літератури.....	74